

De Nederlandse economie

De Nederlandse economie in 2017

André Mares,
Frank Notten

Maart 2018

Inhoud

Samenvatting 3

1. Inleiding 3
2. Economische groei 4
3. Bestedingen 5
4. Internationaal 7
5. Bedrijfsleven 9
6. De arbeidsmarkt 11
7. Huishoudens 13
8. Overheid 17
9. Conjunctuurbeeld 19
10. Conclusie 20
11. Verwijzingen 20

Samenvatting

De Nederlandse economie groeide in 2017 met 3,2 procent. Dat was de hoogste groei na 2007. De groei leunt sterk op de export, maar de afgelopen jaren droegen de investeringen in vaste activa en de consumptie ook aanzienlijk bij. De consumptie door huishoudens groeit echter al jaren minder sterk dan het bruto binnenlands product. Dat komt onder meer doordat het reëel besteedbaar inkomen van huishoudens achterblijft. Het bedrijfsleven realiseerde in 2017 recordwinsten. Ook op de arbeidsmarkt was 2017 een jaar van records. De hoogconjunctuur van 2017 zette in de eerste maanden van 2018 door.

1. Inleiding

De Nederlandse economie verkeerde volgens de Conjunctuurklok van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in 2017 in hoogconjunctuur. Volgens het Centraal Planbureau (CPB) is de huidige hoogconjunctuur het gevolg van de gunstige internationale conjunctuur, lage rentes, expansief begrotingsbeleid en een krachtige woningmarkt.¹⁾ Consumenten hebben meer besteed, onder meer door de aantrekkelijke werkgelegenheid, hogere beschikbare inkomens en de aantrekkelijke huizenmarkt. Ook bedrijven gaven meer geld uit en incasseerden daarnaast recordwinsten. De overheid hield de schulden binnen de Europese norm van maximaal 60 procent van het bruto binnenlands product (bbp) en realiseerde een overschot van 1,1 procent van het bbp.

De economie, afgemeten aan het bbp, groeide in 2017 met 3,2 procent. Dat was een stuk sterker dan in de drie voorgaande jaren van groei. De economische groei in Nederland is breed gedragen, maar het is nog altijd de export die het meest bijdraagt. Ook ten opzichte van de ons omringende landen (België, Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk) groeide de Nederlandse economie sterker.

In dit artikel wordt de economische ontwikkeling van Nederland in 2017 beschreven op basis van de uitkomsten van de nationale rekeningen. Dit is het officiële boekhoudkundig systeem waarmee de huishouding van Nederland wordt berekend en gepubliceerd door het CBS. Waar nodig wordt deze informatie aangevuld met cijfers uit de Conjunctuurenquête en andere CBS-bronnen. Op deze manier ontstaat een compleet en samenhangend macro-economisch beeld van Nederland in 2017.

Allereerst zal de ontwikkeling van de Nederlandse economie in 2017 in grote lijnen worden geschetst aan de hand van het bbp en de bijdragen hieraan vanuit de verschillende bestedingscategorieën. Om de meest recente ontwikkeling van een context te voorzien, wordt deze afgezet tegen ontwikkelingen in eerdere jaren en ook tegen die van verschillende buitenlandse economieën.

¹⁾ CPB (2018).

Vervolgens wordt in de rest van het artikel dieper ingegaan op de verschillende uitkomsten van de nationale rekeningen, door deze per sector te behandelen. Eerst wordt naar de prestaties van het bedrijfsleven gekeken, uitgedrukt in toegevoegde waarde, winsten en faillissementen. Dit wordt gevolgd door een analyse van een aantal belangrijke economische indicatoren voor huishoudens, zoals beloning, inkomen en consumptie.

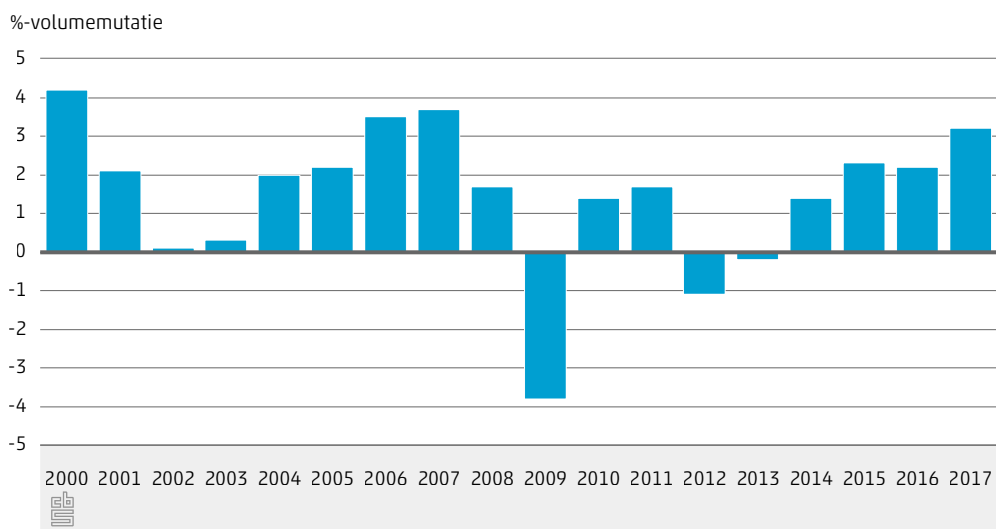
Tussen deze twee paragrafen in wordt de arbeidsmarkt behandeld, waar beide sectoren (bedrijven en huishoudens) elkaar treffen. Door naast het aantal banen, werkzame personen en uitzendkrachten ook naar het aantal vacatures en werkzoekenden te kijken, wordt een indruk verkregen van de krapte op de arbeidsmarkt. De overheidsfinanciën komen vervolgens aan bod door middel van de EMU-schuld en het EMU-saldo. Het artikel wordt afgesloten met een doorkijkje naar het lopende jaar, 2018, op basis van de meest recente uitkomsten uit de Conjunctuurenquête.

2. Economische groei

De Nederlandse economie, afgemeten aan het bbp, groeide in 2017 met 3,2 procent. Dat is een stuk forser dan in 2016. Toen bedroeg de economische groei 2,2 procent. Het is bovendien de hoogste groei van de economie sinds de crisis. De export droeg het meest bij. De economische groei in 2017 was voor het eerst na 2007 weer groter dan 3 procent. De wereld stond in het najaar van 2007 aan de vooravond van de grote recessie. Economieën in alle ontwikkelde landen belandden in 2009 in een diepe recessie.

De Nederlandse economie kromp in 2009 met bijna 4 procent. In 2010 en 2011 herstelde de economie weer om vervolgens in 2012 en 2013 opnieuw te krimpen door de eurocrisis. Dit werd ook wel de dubbele dip genoemd: een recessie gevolgd door een lichte heropleving en een nieuwe recessie.

2.1 Ontwikkeling van het binnenlands bruto product (bbp)

Sinds 2014 is de Nederlandse economie vier jaar op rij gegroeid. De groei in 2017 is breed gedragen; er is meer geïnvesteerd, meer uitgevoerd en meer geconsumeerd dan in 2016. De handel met het buitenland bleef echter ook in 2017 de motor achter de Nederlandse economie.

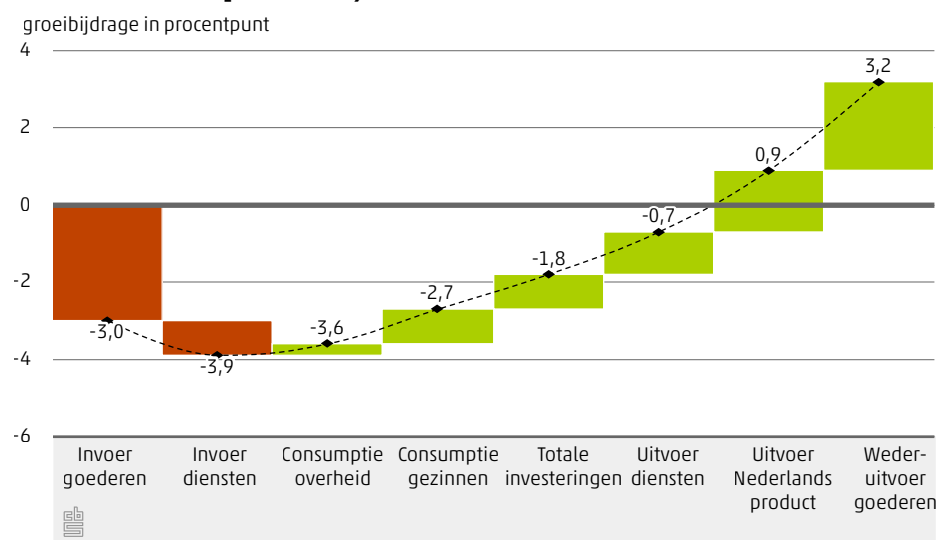
3. Bestedingen

Een van de manieren om het bbp vast te stellen is het totaal van de bestedingen te bepalen. Hierbij staat het bbp gelijk aan de som van de consumptie, de investeringen en de uitvoer minus de invoer. Vervolgens kan per bestedingscategorie worden bepaald hoeveel er aan de groei van het bbp werd bijgedragen. De invoer droeg voor 3,9 procentpunt negatief bij aan de bbp-groei in 2017. De positieve bijdrages van de consumptie van de overheid, de consumptie door de huishoudens, de investeringen, de uitvoer van diensten, de uitvoer van Nederlandse producten en de wederuitvoer bogen de negatieve bijdrage van de invoer om in een groei van 3,2 procent van het bbp.

Opvallend is de grote bijdrage van de wederuitvoer. Dit is uitvoer van eerder ingevoerde vaak kant-en-klare producten. Daar staat dus een grote bijdrage van de invoer tegenover. Ook voor de productie van in Nederland gemaakte goederen wordt buitenlandse productie gebruikt, maar uiteraard veel minder dan bij de wederuitvoer.

Per saldo is de groeibijdrage van de uitvoer van Nederlands product daarom groter dan die van de wederuitvoer. Toch verdient Nederland hier geld aan: bijvoorbeeld aan het verhandelen, het (anders) verpakken, de opslag en het transport van deze goederen. De wederuitvoer groeit al decennialang harder dan de uitvoer van Nederlands product en overtreft sinds 2008 de uitvoerwaarde van het eigen product.

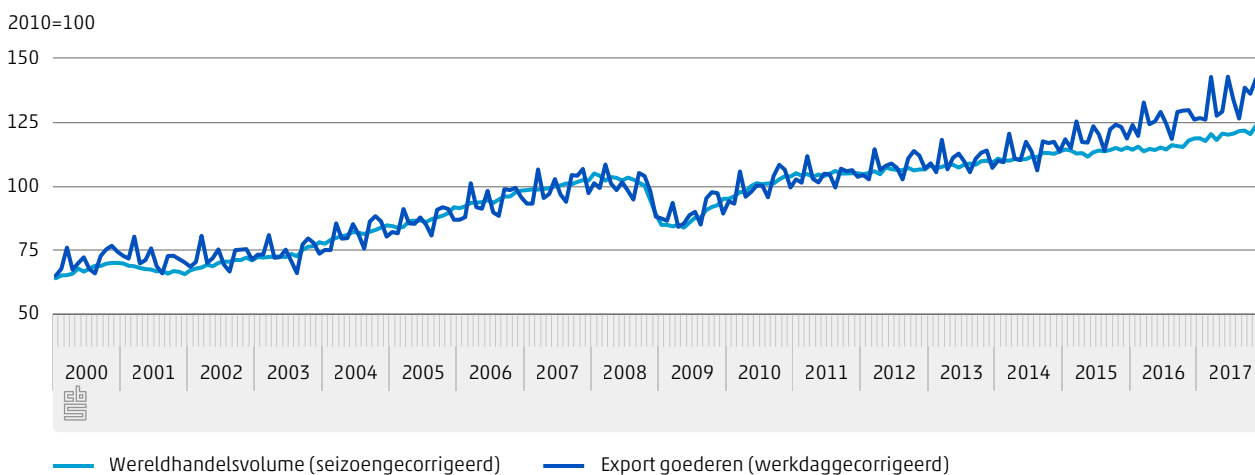
3.1 Naar een bbp-groei van 3,2 procent (van meest negatieve bijdrage naar meest positieve)

Het volume van de uitvoer van goederen en diensten groeide in 2017 met 6,1 procent. Nederlandse bedrijven hebben beduidend meer (elektrotechnische) machines en apparaten uitgevoerd dan in 2016. Verder zijn ook meer chemische producten geëxporteerd. Aan de andere kant is er minder aardgas geëxporteerd. De uitvoer van goederen groeit de laatste jaren harder dan de wereldhandel.

De invoer van goederen en diensten groeide met 5,4 procent minder hard dan de uitvoer. Nederland importeerde vooral machines, transportmiddelen en chemische producten. Het exportsaldo droeg in 2017 meer bij aan de groei dan in 2016.

3.2 Wereldhandel en Nederlandse export goederen (volume)

Bron: CBS, CPB (Wereldhandelsmonitor).

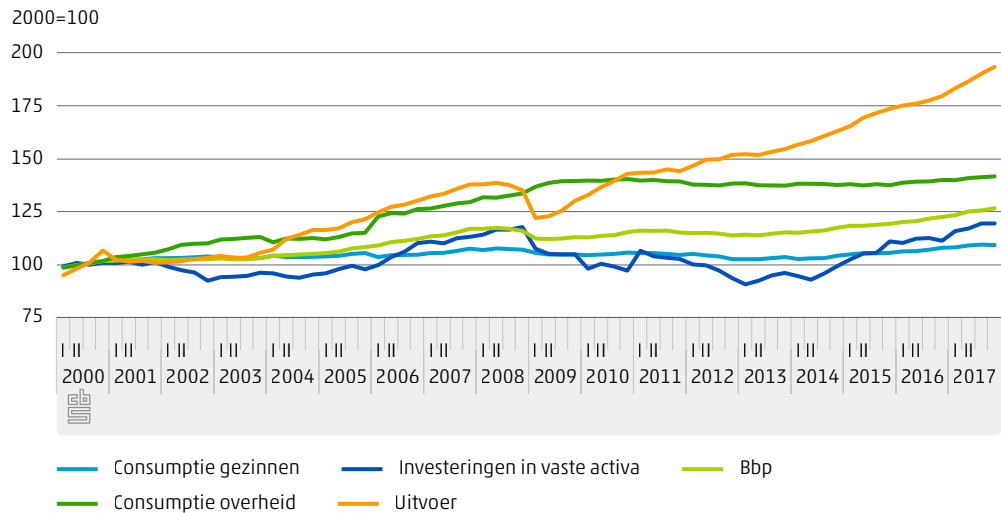
Ook de binnenlandse bestedingen droegen substantieel bij aan de economische groei in 2017. De investeringen in vaste activa zijn met 5,6 procent gegroeid. Hiermee waren de investeringen alleen verantwoordelijk voor 0,9 procentpunt groei van het bbp. Net als in 2016 zijn vooral de investeringen in woningen aanzienlijk gegroeid. Ook hebben bedrijven meer in machines en installaties geïnvesteerd. Verder lagen ook de investeringen in personenauto's en bedrijfsgebouwen hoger dan een jaar eerder.

De afgelopen jaren hebben de investeringen een sterke inhaalslag gemaakt. Pas in het derde kwartaal van 2017 lagen de investeringen in vaste activa weer boven het niveau van voor de crisis. Tijdens de eurocrisis krompen vooral de investeringen in woningen en bedrijfsgebouwen sterk.

Consumenten hebben vorig jaar 1,9 procent meer besteed dan in 2016. Ondanks deze beperkte groei was de consumptie door huishoudens goed voor 0,9 procentpunt groei van het bbp. Huishoudens gaven vooral meer uit aan kleding, woninginrichting en elektrische apparaten. Aan auto's hebben ze echter minder besteed dan in 2016. Verder gaven consumenten opnieuw meer uit aan diensten, zoals horeca, recreatie en cultuur. Uitgaven aan diensten maken ruim de helft van de totale binnenlandse consumptieve bestedingen uit.

De consumptiegroei is in lijn met het aantrekken van de werkgelegenheid, de groei van het beschikbaar inkomen en het verdere herstel op de woningmarkt. In 2017 wisselde bijna een kwart miljoen bestaande koopwoningen van eigenaar, een recordaantal. Verder lag het consumentenvertrouwen het hele jaar 2017 op een hoger niveau dan in 2016.

3.3 Bbp en bestedingen (volume, seizoengecorrigeerd)

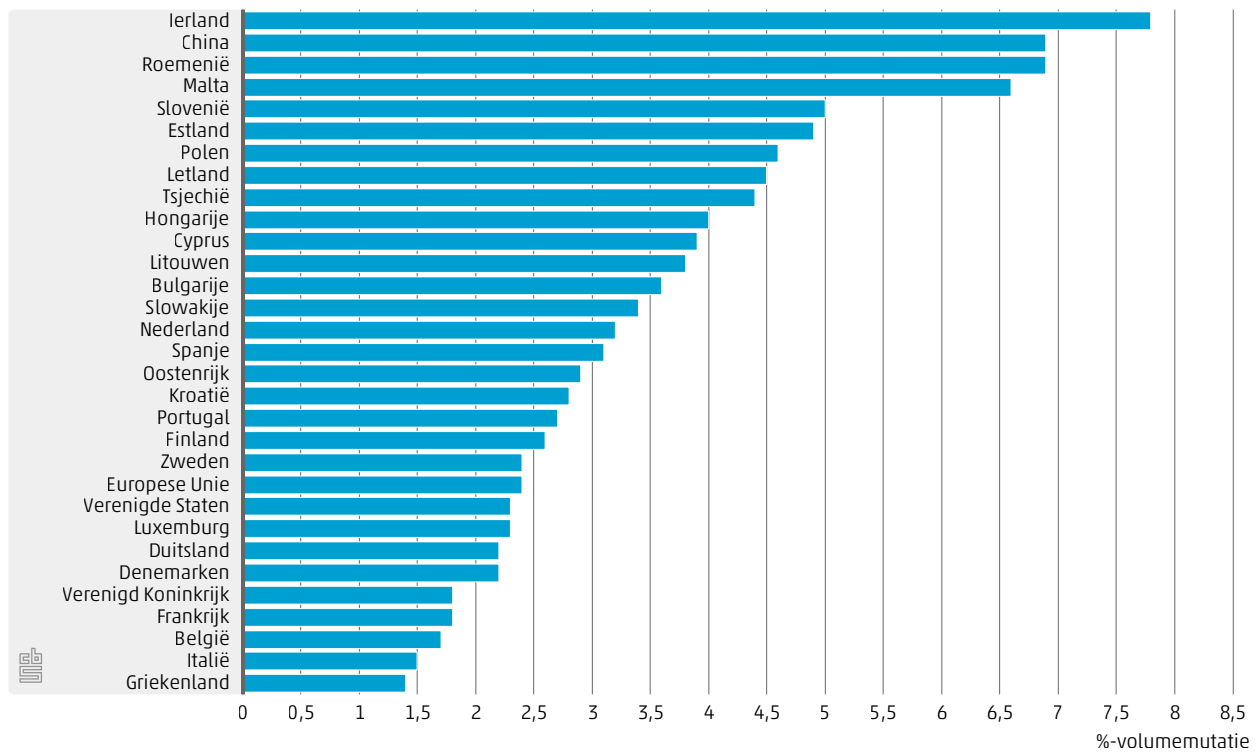

4. Internationaal

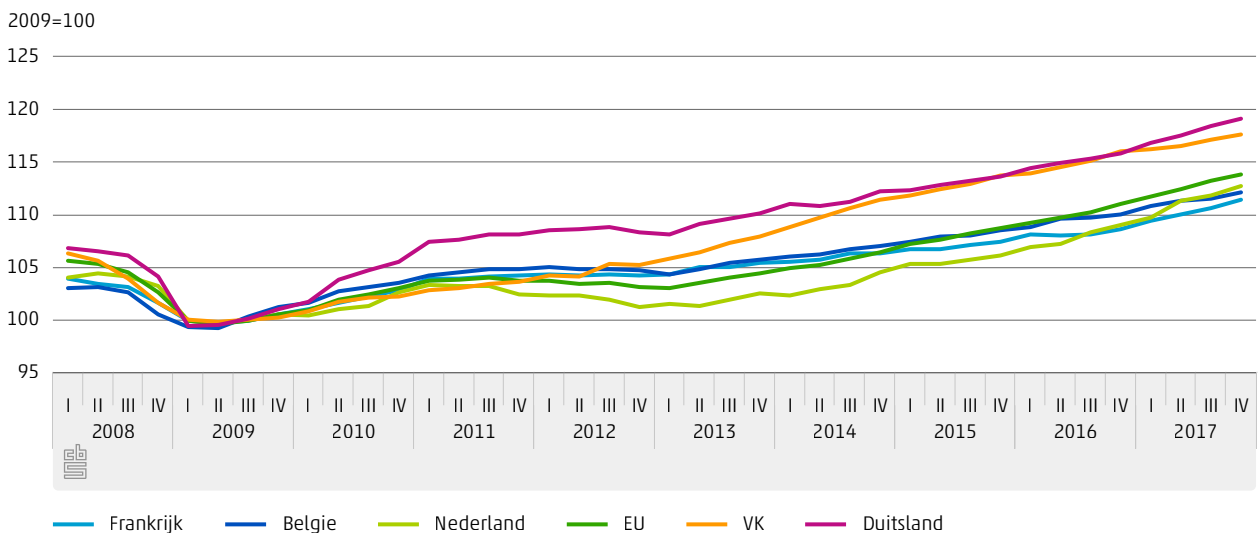
De Nederlandse economie groeit al drie jaar harder dan in de ons omringende landen (België, Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk) en ook sterker dan gemiddeld in de Europese Unie. De economieën van de Oost-Europese landen groeiden in 2017 over het algemeen harder dan die van de Westerse landen. Verder valt de groei in Ierland op. Dat heeft onder meer te maken met belastingtechnische zaken. De Chinese economie groeide weliswaar minder hard dan in eerdere jaren, maar in 2017 nog altijd met bijna 7 procent. De economie van de Verenigde Staten groeide met 2,3 procent in 2017 ongeveer even hard als de Europese.

Nog altijd is Nederland echter minder goed hersteld van de crisis dan de ons omringende landen. Dit komt mede doordat de Nederlandse economie harder door de krediet- en eurocrisis werd geraakt. Inmiddels is de Nederlands economie in vergelijking met 2009 sterker gegroeid dan in Frankrijk en België. Wel blijft de ontwikkeling van het Nederlandse bbp sinds 2009 nog duidelijk achter bij die van het Verenigd Koninkrijk en Duitsland.

4.1 Economische groei in de Europese Unie, de Verenigde Staten en China, 2017

4.2 Economische groei van Nederland en omliggende landen (volume, seizoen- en werkdaggecorrigeerd)

Bron: CBS, Eurostat.

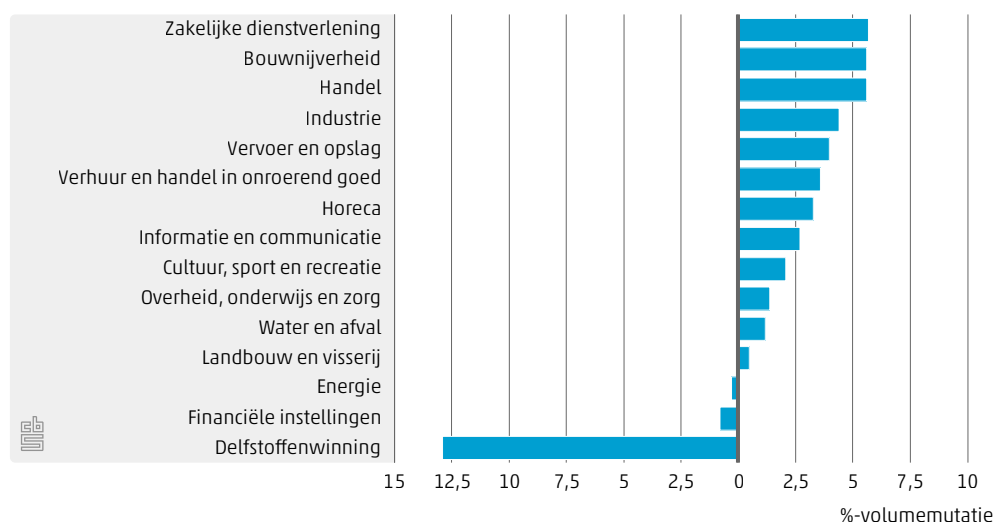
5. Bedrijfsleven

De groei van de Nederlandse economie is ook te meten via het bedrijfsleven. Alles wat in Nederland aan waarde wordt toegevoegd door middel van productie (plus het saldo van productgebonden belastingen en subsidies), telt op tot het bbp. Veruit de meeste toegevoegde waarde (het verschil tussen productie en inkoopwaarde) is toe te schrijven aan het bedrijfsleven. Niet-financiële bedrijven behaalden een recordwinst in 2017. Verder daalde het aantal faillissementen tot het laagste niveau van de lopende eeuw. Het vertrouwen van ondernemers stond eind 2017 op het hoogste niveau sinds de start van de meting.

De toegevoegde waarde van het bedrijfsleven groeide in 2017 met 3,2 procent. Met 5,7 procent was de stijging van de zakelijke dienstverlening het sterkst. Net als in het voorgaande jaar groeide vooral de uitzendbranche hard. Dat is ook terug te zien in de ontwikkeling van het aantal banen in Nederland: het aantal uitzendkrachten nam opnieuw toe.

De toegevoegde waarde van de bouwnijverheid en de handel groeide met 5,6 procent bijna net zo sterk als de zakelijke dienstverlening. De bouw van woningen trok in 2017 weer verder aan. Toch ligt de toegevoegde waarde van de bouw nog niet op het niveau van het laatste kwartaal van 2008. De bouw is nog steeds met een inhaalslag bezig.

5.1 Toegevoegde waarde bedrijfstakken, 2017

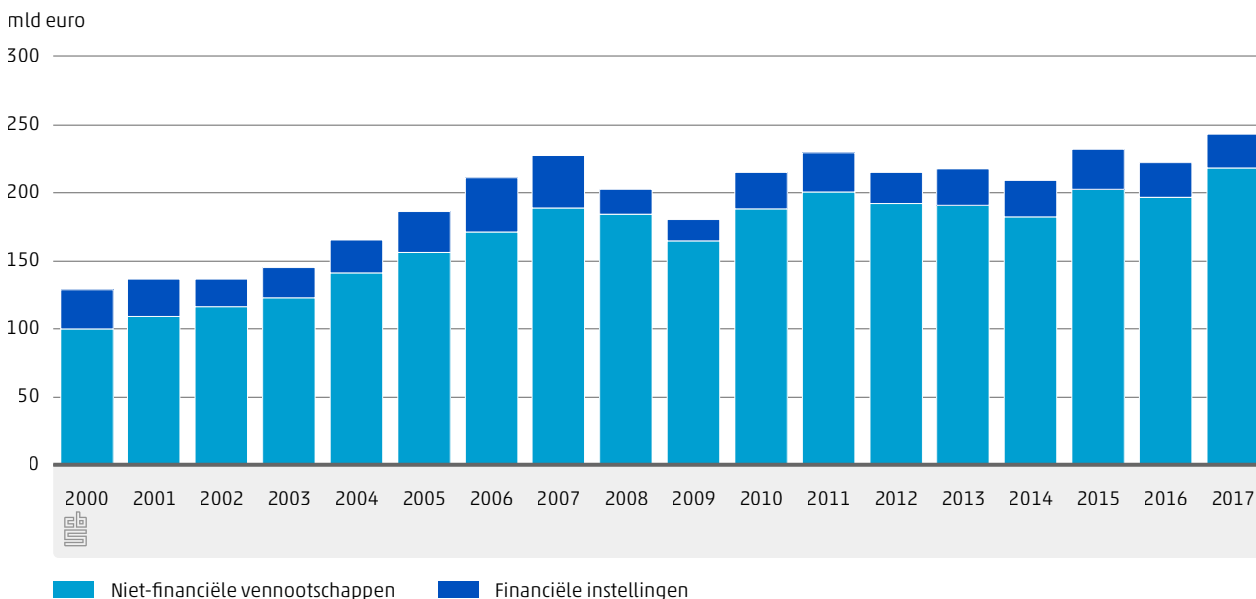
De Nederlandse industrie was in 2017 groter dan ooit. De toegevoegde waarde groeide ten opzichte van 2016 met 4,4 procent. Vooral de productie van machines, apparaten en transportmiddelen, maar ook van de chemie groeide. Dit zijn ook producten die het goed deden in de export. De delfstoffenwinning daarentegen kromp opnieuw door het eerder opgelegde productieplafond voor het Groningse gas.

Niet-financiële bedrijven boeken recordwinst

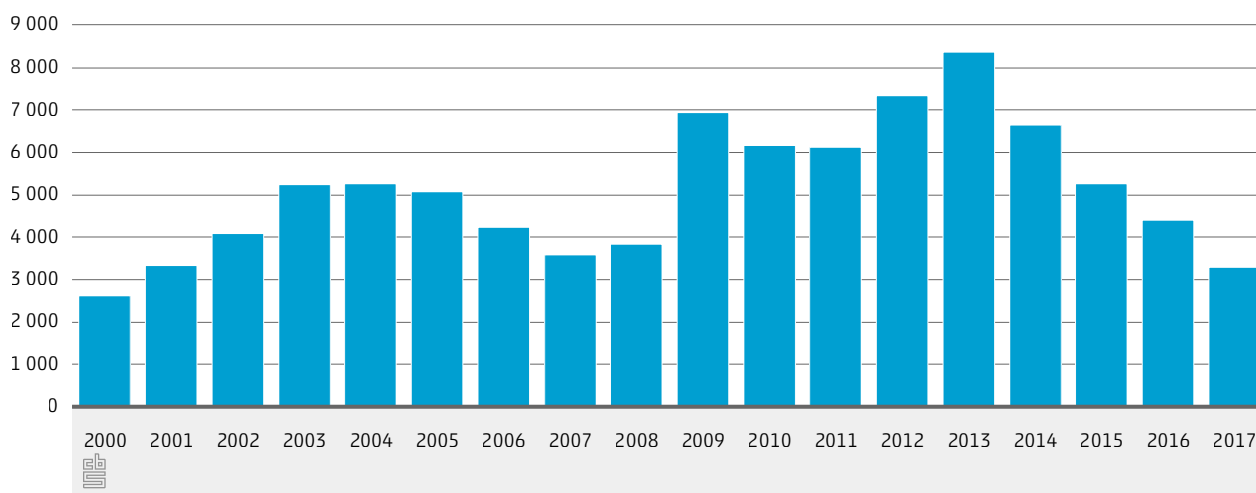
De niet-financiële bedrijven behaalden in 2017 een recordwinst. De brutowinst voor belasting kwam in 2017 uit op 218,1 miljard euro. Dat was 21,5 miljard euro meer dan in 2016 en is het hoogste bedrag sinds het begin van de metingen in 1995. De brutowinst voor belastingen is winst waarover nog vennootschapsbelasting betaald moet worden. De

winst van financiële instellingen bedroeg 25 miljard euro. Dat was ongeveer 0,5 miljard euro minder dan in 2016.

5.2 Brutowinst (voor belastingen) bedrijven

5.3 Uitgesproken faillissementen van bedrijven en instellingen

Laagste aantal faillissementen van deze eeuw

Voor het vierde achtereenvolgende jaar zijn er minder bedrijven failliet gegaan. In 2017 gingen 3 290 bedrijven en instellingen (exclusief eenmanszaken, vennootschappen onder firma, maatschappen of commanditaire vennootschappen) failliet. Dat is een kwart minder dan in 2016 en bovendien het laagste aantal sinds het begin van deze eeuw in 2001. In 2013 bereikte het aantal faillissementen een piek van 8 376. Sindsdien is het aantal faillissementen met bijna 61 procent afgenomen. Deze afname hing samen met de economische groei in Nederland.

6. De arbeidsmarkt

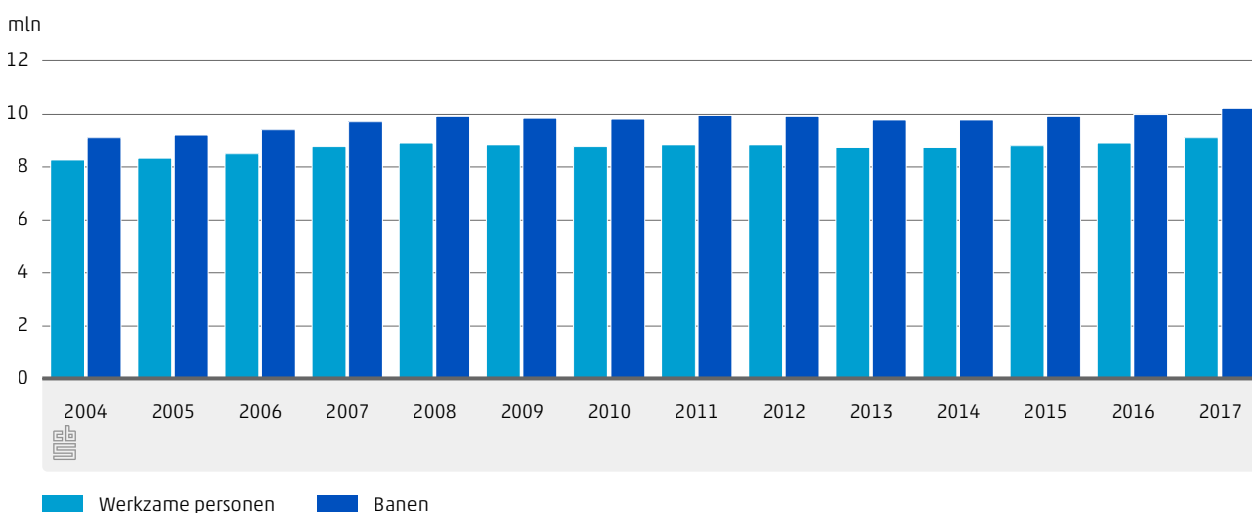
Door de verder aangetrokken economie was 2017 voor de arbeidsmarkt een jaar van records: meer banen, meer werkzame personen, lagere werkloosheid en meer vacatures. De spanning op de arbeidsmarkt nam toe.

Voor het derde jaar op rij is het aantal banen van werknemers en zelfstandigen gegroeid. In 2017 kwamen er 212 duizend banen bij. Sinds 1970 is slechts in vijf jaren een grotere toename van het aantal banen gemeten. Het gemiddeld aantal banen bereikte in 2017 met 10,2 miljoen een nieuw record. Het aantal werknemersbanen groeide met 207 duizend tot 8,1 miljoen. Dit is de grootste toename in de afgelopen tien jaar. Het aantal banen van zelfstandigen nam met 5 duizend toe (en beleef afgerond liggen op 2,1 miljoen).

Net als in voorgaande jaren droegen vooral uitzendkrachten bij aan de banengroei in 2017. Het aantal banen bij en via uitzendbureaus nam in 2017 toe met 76 duizend. Na de uitzendbureaus realiseerden de handel en de zorg de grootste banenstijging. In deze twee bedrijfstakken kwamen er in 2017 respectievelijk 30 en 25 duizend banen bij. Voor het eerst sinds de crisis van 2009 zijn er ook in de bouwnijverheid banen bijgekomen, te weten 15 duizend banen. In vergelijking met 2008 zijn er nog ongeveer 90 duizend banen minder in de bouw.

Het aantal werkzame personen steeg in 2017 met bijna 200 duizend tot boven de 9 miljoen. Dat is de grootste stijging in tien jaar. Er zijn nu meer mensen aan het werk dan ooit. Het verschil met het aantal banen komt doordat één werkzaam persoon meerdere (kleinere) banen kan hebben.

6.1 Totaal aantal banen en werkzame personen

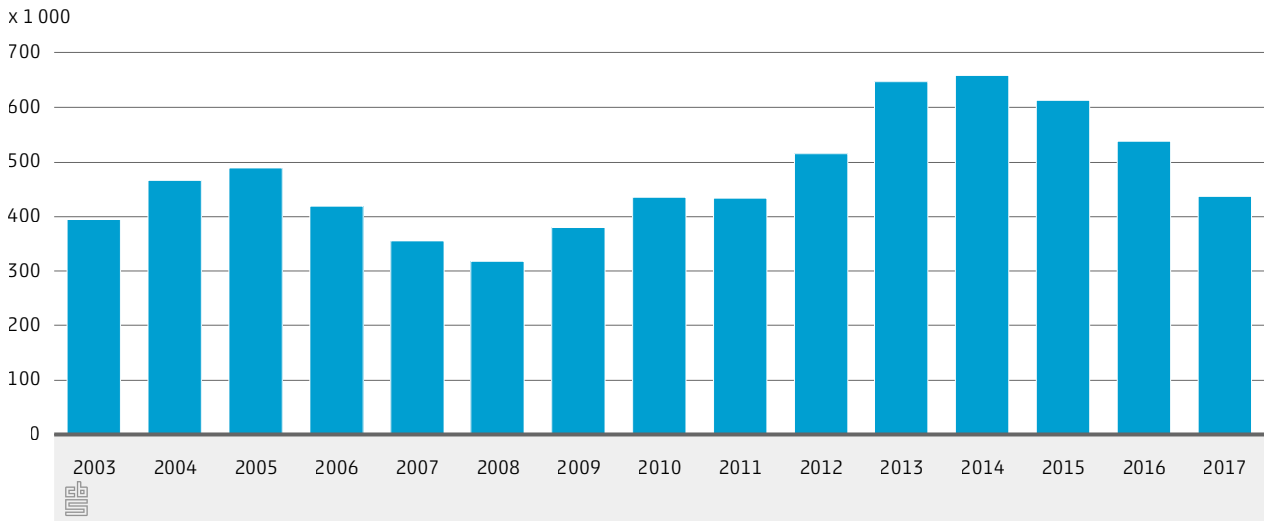

100 duizend werklozen minder

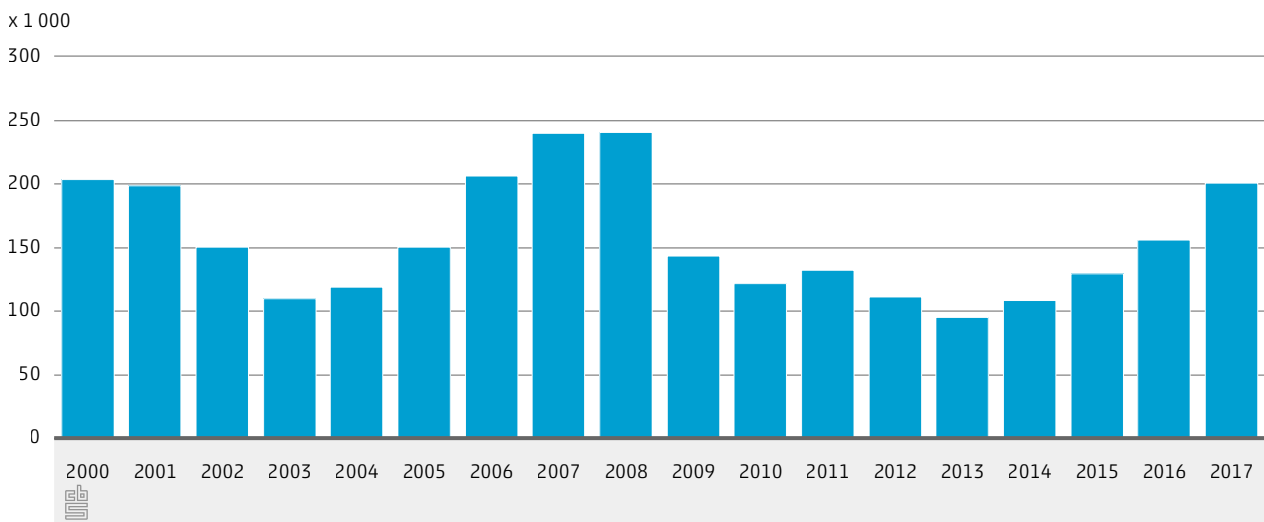
Gemiddeld telde Nederland vorig jaar 438 duizend werklozen volgens de definitie van de International Labour Organization (ILO). Dit betekent dat iemand als werkloos wordt gezien als er wordt gezocht naar een baan van minimaal 1 uur per week. In 2017 waren

er 101 duizend minder dan in 2016. Het werkloosheidspercentage (het aantal werklozen gedeeld door de totale beroepsbevolking) daalde van 6,0 naar 4,9 procent. Hiermee lag de werkloosheid nog wel boven het niveau van 2008, toen 3,7 procent van de beroepsbevolking werkloos was. Ook het aantal langdurige werklozen (12 maanden of langer werkloos) daalde sterk, van 216 in 2016 naar 161 duizend in 2017. Dat is overigens nog twee keer zoveel als in 2009.

6.2 Aantal werklozen (15- tot 75-jarigen)

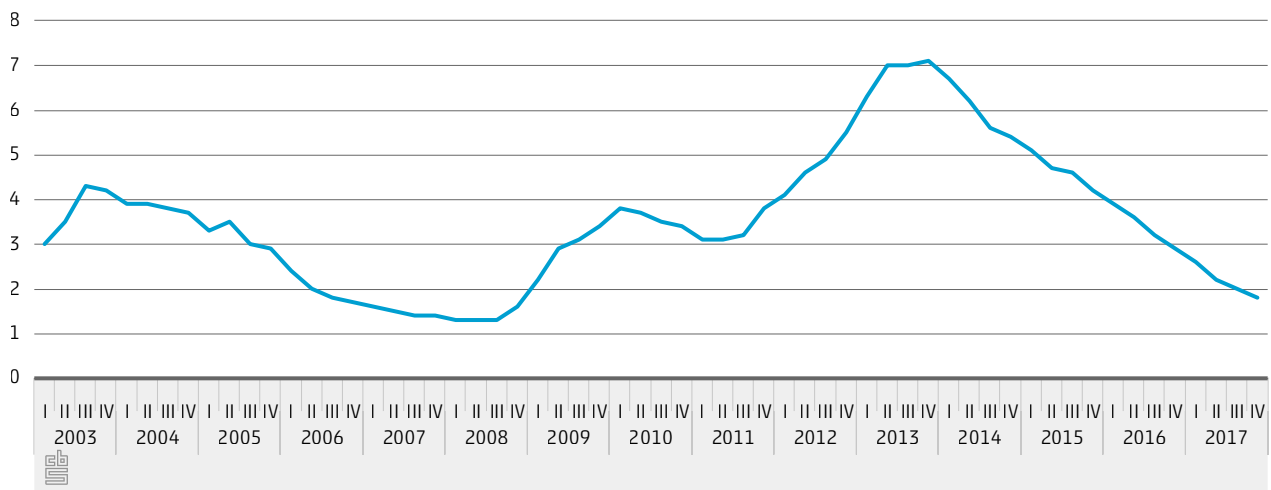

6.3 Aantal openstaande vacatures

De meeste werklozen, 175 duizend, waren 45 jaar of ouder. Onder de 15- tot 25-jarigen en de 25- tot 44-jarigen waren respectievelijk 126 en 136 duizend mensen werkloos. Het aantal werkloze vrouwen en het aantal werkloze mannen hield elkaar in evenwicht, met respectievelijk 221 en 216 duizend.

6.4 Aantal werklozen per vacature

Aantal vacatures stijgt fors

Het gemiddeld aantal vacatures steeg in 2017 met 45 duizend tot 201 duizend. Dit is het hoogste aantal na 2008, toen er een recordaantal vacatures was. Toen waren er gemiddeld 240 duizend vacatures. In 2013 werd nog de laagste stand in twintig jaar tijd gemeten met gemiddeld 95 duizend vacatures. Sindsdien is het aantal vacatures meer dan verdubbeld. In alle bedrijfstakken steeg het aantal vacatures. Het grootst was de stijging in de handel met 10 duizend meer vacatures in 2017 dan in het jaar ervoor.

Spanning op arbeidsmarkt loopt op

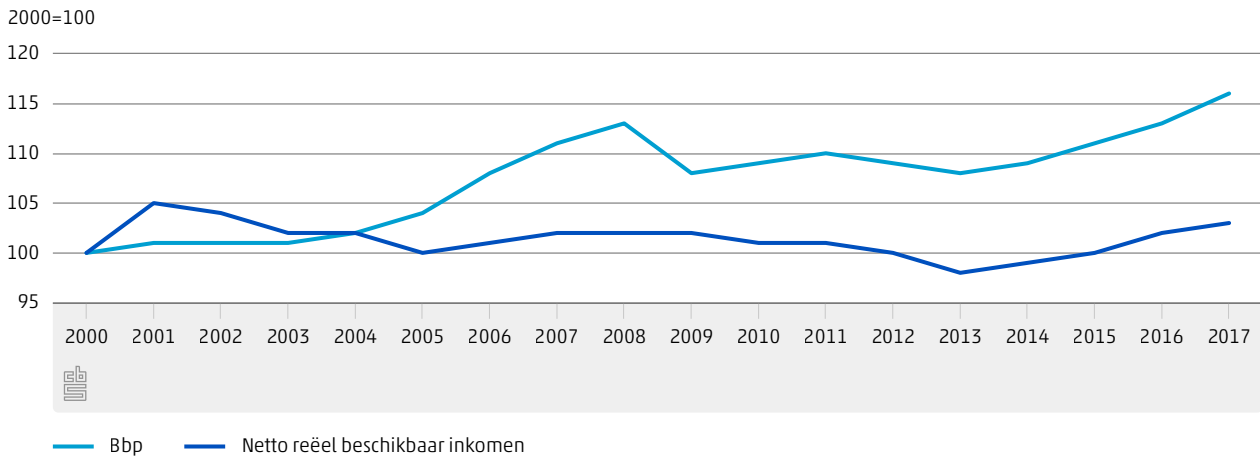
Doordat het aantal vacatures oploopt en het aantal werkloze personen afneemt, neemt de spanning op de arbeidsmarkt toe. Tegenover elke openstaande vacature stonden in het vierde kwartaal van 2017 gemiddeld 1,8 personen die geen betaald werk hadden maar daar wel direct voor beschikbaar waren en ook recent gezocht hadden. Toch was de arbeidsmarkt eind 2017 nog niet zo krap als in 2008. Toen waren er per openstaande vacature 1,3 werklozen.

7. Huishoudens

De economie groeit en de arbeidsmarkt bloeit. Wat merken huishoudens hiervan? Het netto reëel beschikbaar inkomen van huishoudens is in 2017 met 1,5 procent gestegen. Dit is het inkomen van huishoudens na aftrek van belastingen en premies, beschikbaar voor consumptie of besparingen, gecorrigeerd voor prijsveranderingen (inflatie). De inkomensgroei was in 2017 voor het vierde jaar op rij positief. Wel was de groei lager dan een jaar eerder, toen het inkomen met 2,3 procent groeide. Dat komt onder meer doordat de inflatie toenam van 0,3 procent in 2016 naar 1,4 in 2017, afgemeten aan de mutatie van de consumentenprijsindex.

De bevolking is in die jaren ook toegenomen. Dus per hoofd van de bevolking is de toename van het netto reëel beschikbaar inkomen kleiner. Vergeleken met 2016 is het beschikbaar inkomen per hoofd met bijna 1 procent gegroeid. Verder valt op dat het netto reëel beschikbaar inkomen in 2017 lager was dan in 2001 en 2002, en in deze eeuw achterblijft bij de groei van het bbp per hoofd.

7.1 Bbp en netto reëel beschikbaar inkomen per hoofd

De ongunstige ontwikkeling van het reëel beschikbaar inkomen ten opzichte van het bbp heeft twee oorzaken: de daling van de arbeidsinkomensquote (aiq) en de stijging van de lastendruk voor huishoudens.²⁾

Arbeidsinkomensdeel in de economie onder druk

De arbeidsinkomensquote (aiq) meet welk deel van de totale toegevoegde waarde als vergoeding voor arbeid wordt aangewend. Van elke euro die in 2017 in Nederland werd verdiend, ging 75 cent naar de werknemers en zelfstandigen als arbeidsinkomen. De overige 25 cent van elke verdiende euro vormden de winsten van bedrijven, oftewel de vergoeding voor kapitaal.

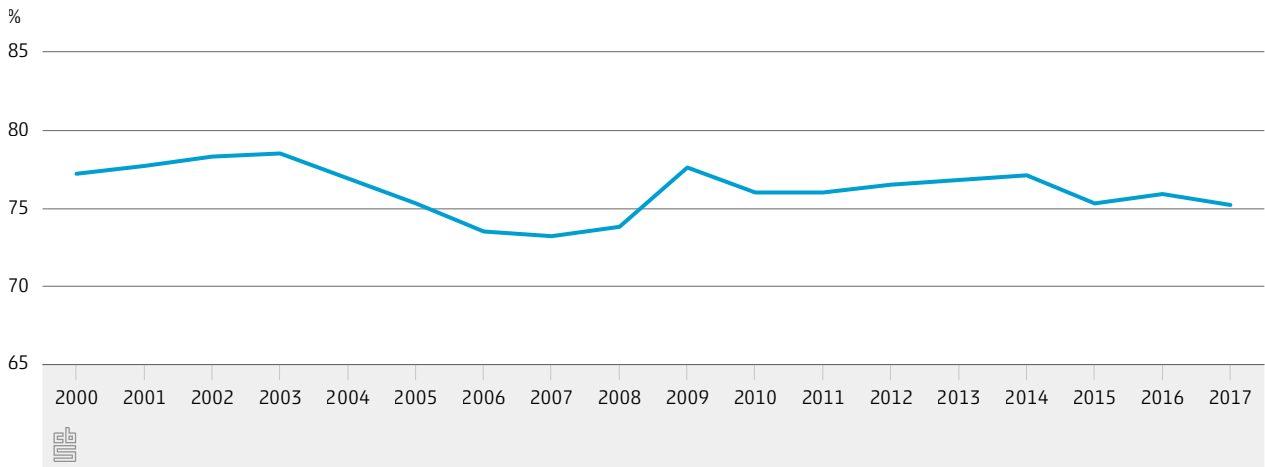
Aan het begin van deze eeuw ging 78 cent naar arbeid. De arbeidsinkomensquote begon na 2003 sterk te dalen. Aan deze daling kwam in de jaren 2008–2009 een einde. Dat kwam onder meer doordat de economie in 2009 sterk kromp. Hierdoor vielen de bedrijfswinsten sterk terug en werd het relatieve aandeel van de arbeidsinkomsten weer groter. Het aanpassen van de lonen aan de veranderde economische omstandigheden kost in het algemeen meer tijd. Na 2014 trok de economie weer aan en liepen ook de bedrijfswinsten op, waardoor de aiq weer afnam. Ook in 2017 zette de daling van de aiq door, van 75,9 procent tot 75,2 procent.

Het arbeidsinkomensdeel in de economie staat dus onder druk. Een reden voor de neerwaartse druk op de beloning is de flexibilisering van de arbeidsmarkt. Het aantal voltijdsbanen voor onbepaalde duur neemt af en het aantal andere, meer flexibele, baansoorten neemt juist toe. Deze flexibele banen kenden sinds 2009 een minder hoge

²⁾ ESB (2018).

loongroei dan voltijdsbanen voor onbepaalde tijd. Doordat er steeds meer flexibele banen met een lagere loongroei bijkomen, staan de reële beloningen onder druk.³⁾ De dalende aiq is overigens een wereldwijd fenomeen.

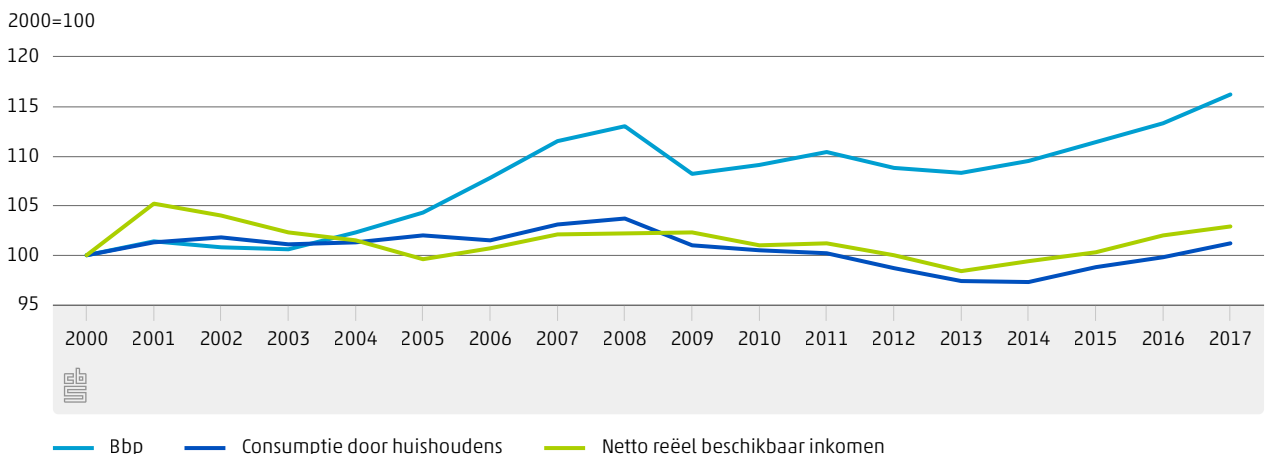
7.2 Arbeidsinkomensquote

Consumptie huishoudens blijft achter bij groei economie

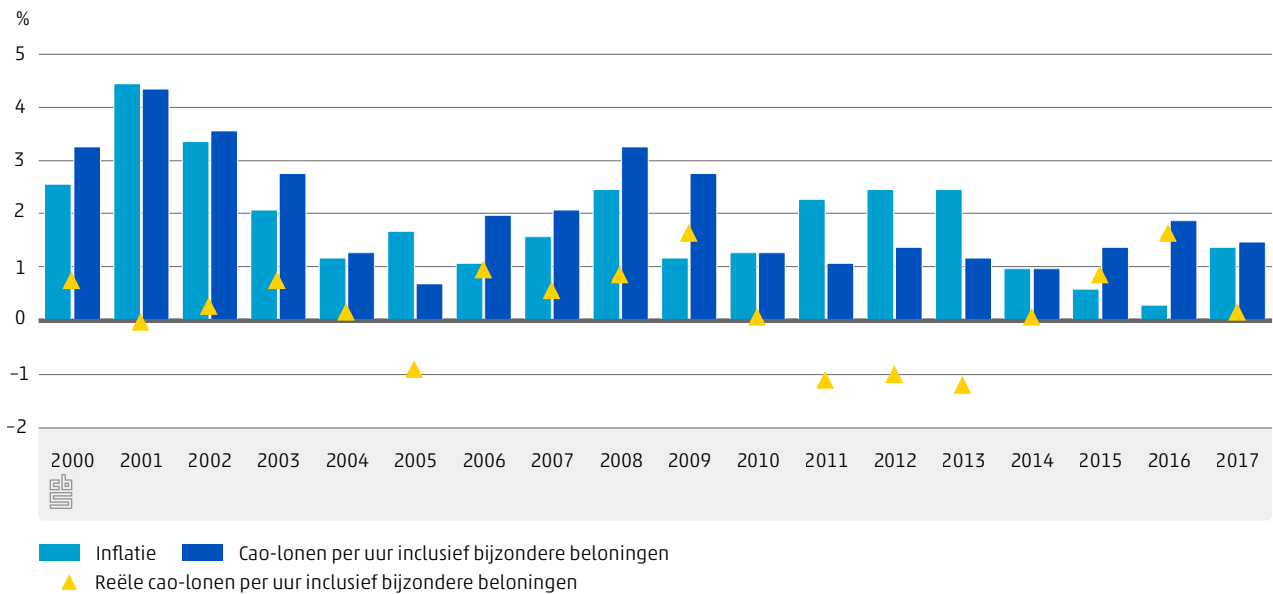
De volumeontwikkeling van de consumptie door huishoudens houdt gelijke tred met die van het netto beschikbaar inkomen. Gemiddeld heeft een inwoner in Nederland in 2017 ruim 1 procent meer besteed dan in 2016. De groei van het bbp bedroeg per inwoner 2,5 procent. In de periode 2000 tot 2015 kromp de consumptie gemiddeld per jaar iets. De laatste drie jaren lijkt de negatieve trend enigszins gekeerd: de consumptie per hoofd groeide gemiddeld met ruim 1 procent.

7.3 Consumptie huishoudens, bbp en beschikbaar inkomen per hoofd van de bevolking

³⁾ De Bondt (2015), p. 10.

7.4 Cao-lonen en inflatie (mutatie CPI)

Cao-lonen en inflatie

De cao-lonen zijn over heel 2017 met 1,5 procent toegenomen. De lonen gingen daarmee minder hard omhoog dan in 2016, toen deze met 1,8 procent stegen. Dat is deels toe te schrijven aan incidentele factoren: bij de overheid was de cao-loonstijging in 2016 relatief hoog, ter compensatie van de geringe cao-loonstijgingen in de voorgaande jaren.

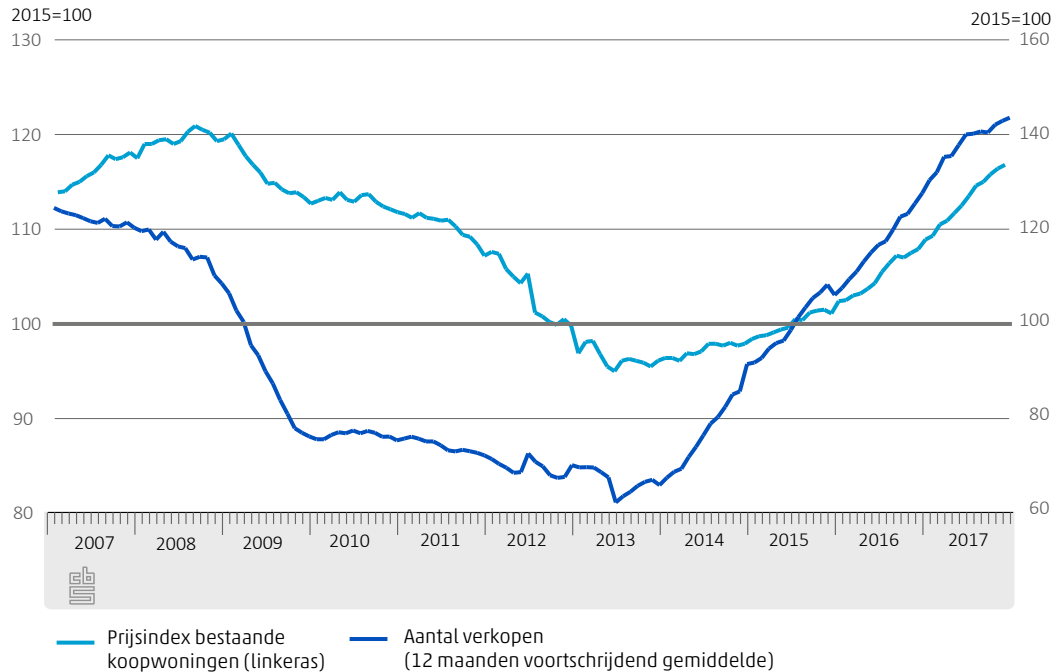
De consumentenprijzen waren in 2017 gemiddeld 1,4 procent hoger dan in 2016. Goederen waren gemiddeld 1,5 procent duurder en de prijzen van diensten lagen 1,2 procent boven het prijsniveau in 2016. Na drie jaar met geringe prijsstijgingen stegen de consumentenprijzen in 2017 weer sterker. In 2016 was de prijsstijging van goederen en diensten met 0,3 procent nog de laagste in bijna dertig jaar. Doordat de stijging van de consumentenprijzen een stuk groter was dan in 2016 kwam de reële cao-loonstijging in 2017 uit op slechts 0,1 procent. In 2016 was dat nog 1,6 procent.

Woningmarkt trekt verder aan

De woningmarkt trok in 2017 verder aan. Er werden 242 duizend bestaande koopwoningen verkocht. Dat is het hoogste aantal ooit. In 2016 kwam het aantal verkochte woningen uit op bijna 215 duizend. In een aantal delen van Nederland, zoals Noord-Holland en Utrecht, droogde het aanbod op en kromp het aantal transacties.

De prijzen van bestaande koopwoningen stegen ook in 2017 verder, vooral in Noord-Holland en Utrecht. Gemiddeld waren bestaande koopwoningen 7,6 procent duurder dan in 2016. De huizenmarkt is door de lage hypotheekrente en de inhaalvraag de afgelopen jaren sterk aangetrokken. De prijzen en het aantal transacties van bestaande koopwoningen stegen sinds juli 2013 bijna onafgebroken. Toch lagen de prijzen van bestaande koopwoningen in december 2017 gemiddeld nog ruim 3 procent onder het piekniveau van augustus 2008.

7.5 Prijzen en verkopen van bestaande koopwoningen

Hypotheekschulden grootste deel schulden van huishoudens

De schulden van huishoudens stegen in 2017 met 9,5 miljard euro. Voor een deel is dit het gevolg van toenemende studieschulden. Deze namen het afgelopen jaar toe met 2,8 miljard euro tot 29,7 miljard euro. Het grootste deel van de schulden van huishoudens bestaat echter uit hypotheekschulden. De totaal uitstaande hypotheekschuld steeg in 2017 met 8,2 miljard tot 672 miljard euro. Op andere schulden is per saldo afgelost.

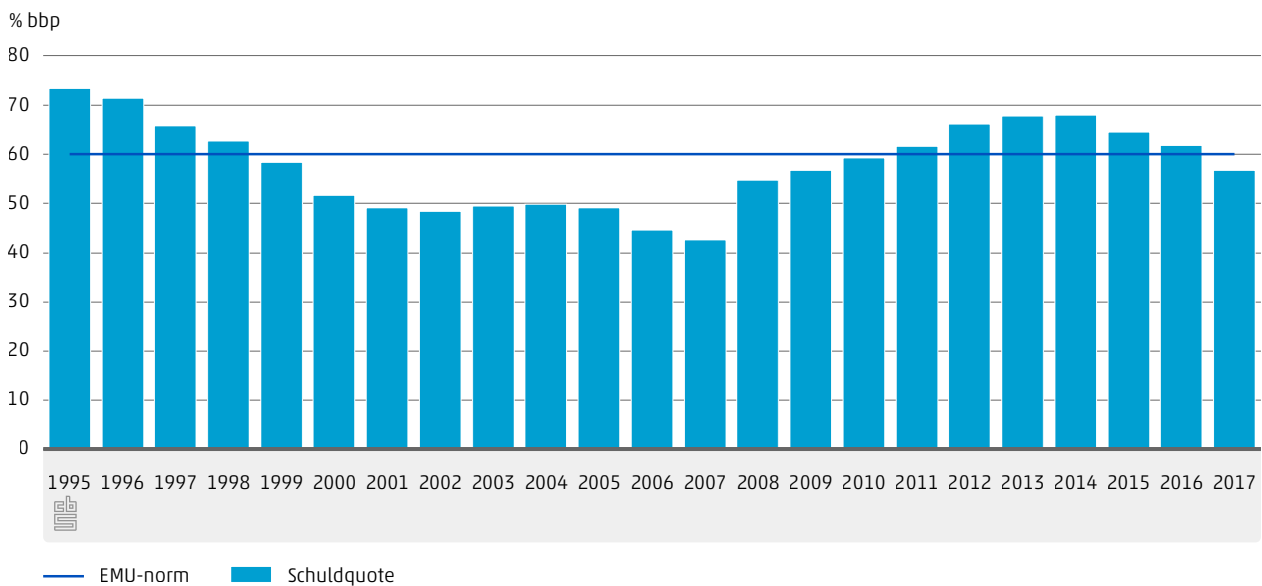
Hoewel de woningmarkt in 2017 volop in beweging was, bleef de toename van de hypotheekschuld van 8,2 miljard euro in dit licht gezien gematigd. Gezien als percentage van het bbp daalde de hypotheekschuld zelfs. In 2012 lag deze schuldquote nog op 104 procent, eind 2017 was dit 92 procent.

8. Overheid

De Nederlandse overheidsfinanciën voldeden eind 2017 voor het eerst sinds 2008 weer aan de Europese schuldnorm van maximaal 60 procent van het bbp. De schuld bedroeg 416 miljard euro, oftewel 56,7 procent van het bruto binnenlands product (bbp). In 2016 was dit nog 61,8 procent. Door de kredietcrisis en de daaropvolgende Eurocrisis liep de schuldquote op tot bijna 68 procent in 2014. Daarna werd per saldo op de schuld afgelost.

De overheidsschuld nam in 2017 met 18 miljard euro af. Nog niet eerder was de afname in een jaar zo groot als in 2017. De schuldquote daalde vooral door een positief overheidssaldo, een groeiend bbp en opbrengsten uit de verkoop van aandelen.

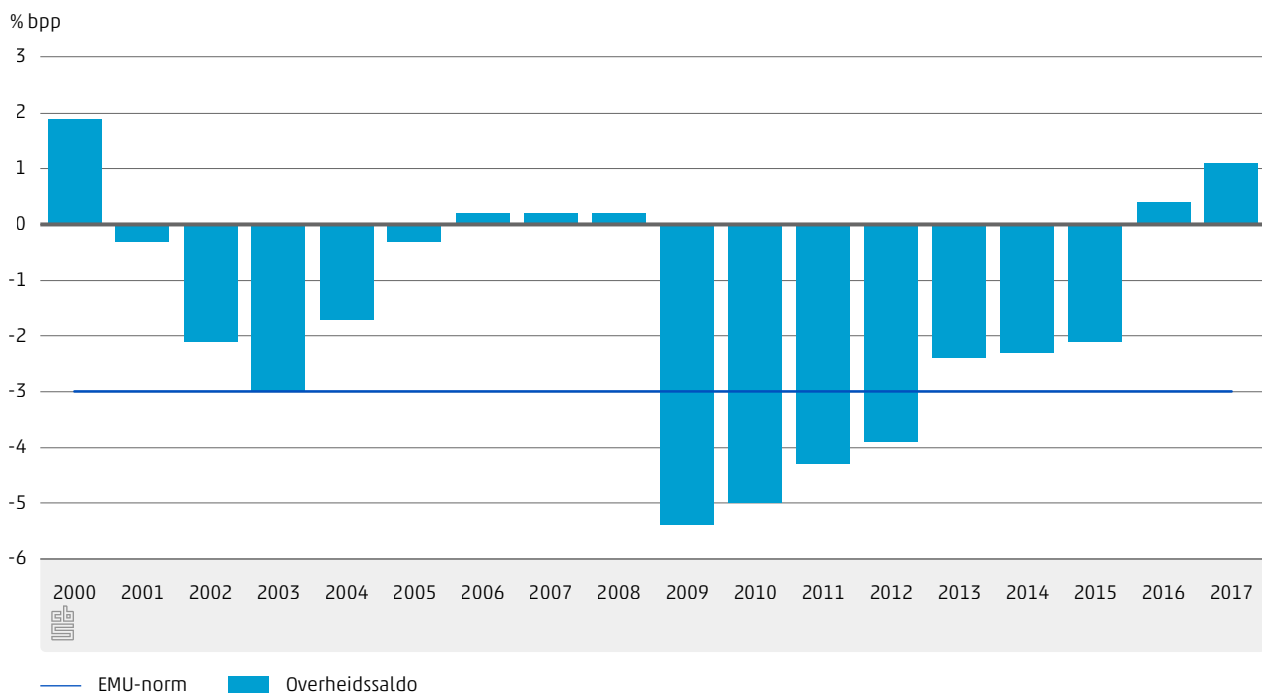
8.1 Schuldquote (overheidsschuld)

Overheid behaalt overschot

De overheid behaalde in 2017 een overschot van 8 miljard euro. Dat is uitzonderlijk hoog. Alleen in 2000 was het overschot hoger. Het overschot in 2017 kwam overeen met 1,1 procent van het bbp. Een jaar eerder bedroeg het saldo 0,4 procent van het bbp. Nederland voldoet al sinds 2013 aan de Europese tekortnorm van maximaal 3 procent.

8.2 Overheidssaldo

9. Conjunctuurbeeld

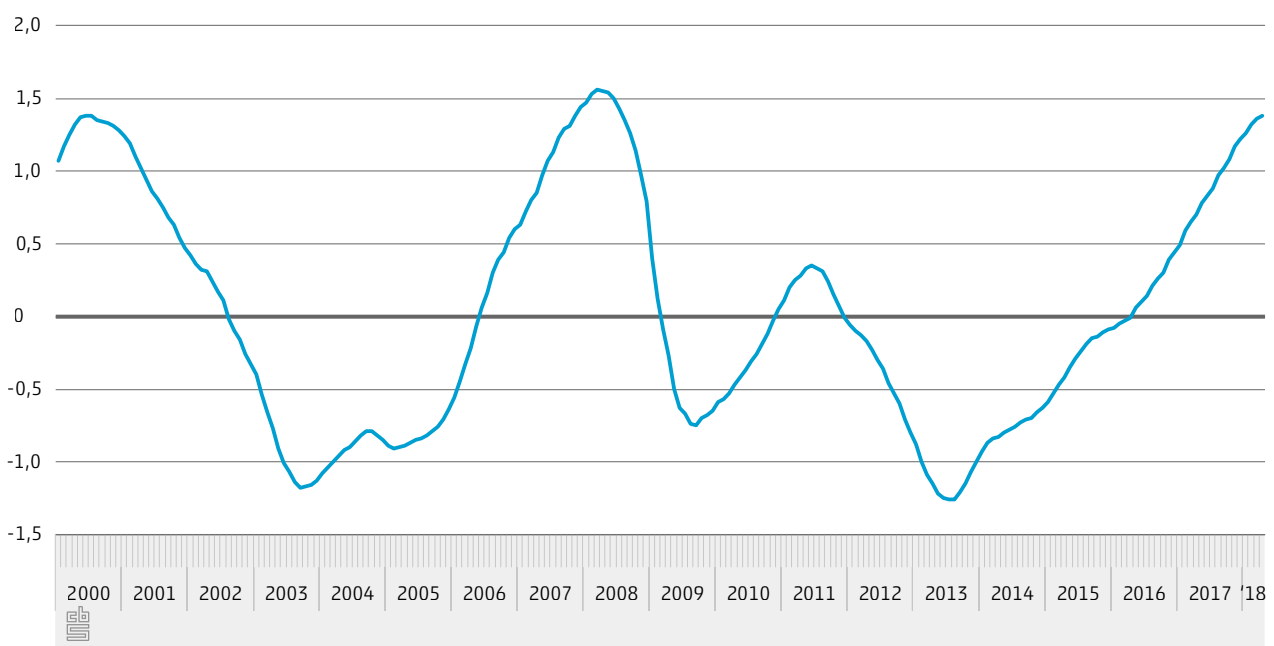
Met de Conjunctuurklok bepaalt het CBS iedere maand wat het actuele beeld van de macro-economische situatie is. In de Conjunctuurklok komt vrijwel alle belangrijke economische informatie samen die het CBS publiceert. Het conjunctuurbeeld volgens de Conjunctuurklok betreft een macro-economisch beeld en het gaat niet in gelijke mate op voor alle huishoudens, bedrijven of regio's. De Nederlandse economie verkeerde in 2017 volgens de CBS-Conjunctuurklok in hoogconjunctuur. Alle indicatoren in de klok presteerden beter dan hun langetermijntrend. Met andere woorden: de indicatoren ontwikkelden zich beter dan trendmatig verwacht mocht worden.

In de eerste vier maanden van 2018 verbeterde het conjunctuurbeeld verder volgens de Conjunctuurklokindicator. Dit is het ongewogen gemiddelde van de indicatoren in de Conjunctuurklok. De indicatoren in de klok bleven onverminderd in hoogconjunctuur. Het producentenvertrouwen zakte in maart 2018 iets, maar bleef op een hoog niveau, vergeleken met de afgelopen jaren. Ook het consumentenvertrouwen bleef stabiel op een hoog niveau. Het volume van de export, de investeringen in vaste activa en de consumptie door huishoudens lag begin 2018 hoger dan een jaar eerder. Verder waren de prijzen van bestaande koopwoningen in het eerste kwartaal van 2018 opnieuw fors hoger dan een jaar eerder en daalden de werkloosheid en de faillissementen van bedrijven verder.

De Nederlandse economie verkeert al ongeveer twee jaar in hoogconjunctuur. De opgaande fase van de Nederlandse conjunctuur, ingezet eind zomer 2013, duurt nu al ruim 4,5 jaar. De vorige periode van opgang, van september 2003 tot maart 2008, duurde ongeveer net zo lang.

9.1 Conjunctuurklokindicator (ongewogen gemiddelde van de indicatoren in de Conjunctuurklok)

afwijking tot de langetermijntrend (=0)

10. Conclusie

De Nederlandse economie groeide in 2017 met 3,2 procent, vooral door een sterk stijgende export en een inhaalslag van de investeringen. De consumptie door huishoudens groeide ook, maar minder hard dan de overige bestedingscategorieën. Dit hangt samen met de relatief lage inkomensgroei van huishoudens, vergeleken met die van het bbp. De arbeidsinkomensquote (aiq), de vergoeding voor arbeid in verhouding tot de totale in Nederland gerealiseerde toegevoegde waarde, daalde ook in 2017.

Hoewel de spanning op de arbeidsmarkt in 2017 toenam doordat er meer vacatures waren voor minder werkzoekenden, kwam dit slechts beperkt tot uiting in hogere cao-lonen. Dit hangt gedeeltelijk samen met de flexibilisering van de arbeidsmarkt; de flexibele schil (die gemiddeld minder verdient) wordt steeds groter. Dit kwam ook in 2017 weer tot uitdrukking in een groeiend aantal uitzendbanen. Niet toevallig was de uitzendbranche in 2017 de snelst groeiende bedrijfstak.

Ook de bouw groeide in 2017 wederom snel. Dit was in lijn met het herstel op de woningmarkt en had onder andere tot gevolg dat consumenten meer uitgaven aan woninginrichting. De industrie presteerde in 2017 ook goed, vooral in de productgroepen die ook veel worden geëxporteerd. De delfstoffenwinning liet in 2017 juist een krimp zien, door het eerder ingestelde productieplafond van Gronings gas.

Een andere reden voor het naar verhouding traag toenemende beschikbaar inkomen van huishoudens is de toenemende belasting- en premiedruk voor huishoudens. Deze was in 2017 een stuk hoger dan in het begin van de eeuw. De overheid boekte in 2017 een uitzonderlijk hoog overschot van 8 miljard euro; er werd dus veel minder uitgegeven dan er binnen kwam. De hieruit voortvloeiende afname van de overheidsschuld was de grootste ooit en lag eind 2017 voor het eerst sinds 2008 weer onder de Europese schuldnorm van 60 procent van het bbp.

11. Verwijzingen

Bondt, de H. (2015), Productiviteit in Nederland, 2002–2014. CBS.

CPB (2018), Centraal economisch plan 2018.

Verbruggen, J. en Keus, P. (2018), Nederlandse economie middenmoter in het eurotijdperk, ESB, Blog, 8 februari 2018.

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
2017-2018	2017 tot en met 2018
2017/2018	Het gemiddelde over de jaren 2017 tot en met 2018
2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2017 en eindigend in 2018
2015/'16-2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2015/'16 tot en met 2017/'18

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress

CCN Creatie en visualisatie, Den Haag

Ontwerp

Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2018.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.